

Saksnr.: 2019/7166
Løpenr.: 108348/2019
Klassering: C50
Saksbehandler: Sigrid Mannsåker Gundersen

Møtebok – Saksframlegg

Behandlet av	Møtedato	Utvalgssaknr.
Næring og kulturkomiteen	05.06.2019	
Fylkestinget	20.06.2019	

Gjellestadskipet - videre prosjekter

Vedlegg:

- 1 Prosjektskisse for "kulturminner og spillteknologi"

Komitélederens forslag til innstilling

Prosjekt 1. Levendegjøring av Gjellestad på WWW støttes med et tilskudd på kr 930.000 som finansieres over regionalt utviklingsfond.

Komitélederens behandling

Ingen endring.

Sarpsborg, 16. mai 2019

Andreas Lervik
leder av Næring og kulturkomiteen

Fylkesrådmannens anbefaling

Prosjekt 1. Levendegjøring av Gjellestad på WWW støttes med et tilskudd på kr 930.000 som finansieres over regionalt utviklingsfond.

Sarpsborg, 8.mai 2019

Anne Skau
fylkesrådmann

Elin Tangen Skeide
kst. fylkesdirektør

Bakgrunn for saken

I oktober 2018 kunne Østfold fylkeskommune melde om et arkeologisk funn som vakte oppmerksomhet over hele verden: En skipsbegravelse, etter alt å dømme fra vikingtid, skjult under et jorde på Gjellestad i Halden. Funnet er av stor nasjonal verdi, men regnes også som svært verdifullt langt utover Norges grenser. Vikingtiden, og vikingskipene, har hatt betydning for hele Europas historie.

Funnet ble gjort i forbindelse med grunneiers søknad om drenering av jordbruksjord, og er en vanlig forvaltningssak med et ekstraordinært funnmateriale. Forvaltningssaken er ennå ikke ferdigbehandlet. Fremdeles mangler vi informasjon som kan belyse saken tilstrekkelig til at den kan oversendes Riksantikvaren. Før saken oversendes til riksantikvaren bør Østfoldsamfunnet ha foretatt en vurdering av hvordan de ønsker å ivareta og benytte Gjellestadskipet i sin kulturminneforvaltning. I løpet av 2019 skal Østfold fylkeskommune og samarbeidspartnere hente ut mer informasjon om skipsgraven og det omliggende funnkomplekset. Det er Riksantikvaren som til sist avgjør hva som skal skje videre med funnet. Hvilke planer Østfoldsamfunnet har kan ha betydning for hvilket valg Riksantikvaren vil foreta.

Det er fremdeles uvisst om Riksantikvaren vil vedta full utgravning, eller om de vil gå i motsatt retning og gå inn for at skipsgraven skal bli liggende under jorden inntil videre. Det er også usikkert i hvilken grad funnet er bevart, og om det i de hele tatt er egnet for utstilling. Mest sannsynlig er mye råtnet bort gjennom årenes løp, men det er likevel mulig at bunnen av skipet og andre funn kan ligge bevart i de nederste lagene.

Uavhengig av funnets tilstand, vil arkeologer få ut mye informasjonen om både skipet, gravleggelsen og andre forhold på Gjellestad. Det er en forventning om at dette funnet skal kunne få betydning for Østfoldsamfunnet, jf. fylkestingets behandling av budsjettet for 2019, i møtet den 5.12.2018 (sak PS 118/2018). Her fremgår det av protokollen at: «Det settes av midler til forundersøkelser av området der vikingskipet i Halden ble funnet. Målet må være at det etableres et museum på stedet, slik at man kan vise frem eventuelt oppgravde objekter, og forklarer det som ligger i bakken. Dette kan bli en destinasjon for hele vår region dersom det gjøres skikkelig».

Denne saken viser til mulige prosjekter som kan gjennomføres for å ivareta intensjonen i fylkestingets vedtak, og samtidig gi et signal til Riksantikvaren om hva Østfoldsamfunnet tenker om muligheter for å følge opp dette unike funnet.

Fakta

Etter å ha vært i kontakt med flere interesserte institusjoner og grupperinger, er det nå utkrystallisert fem mulige prosjekter knyttet til funnene på Gjellestad. Disse er alle i en startfase, og fire av dem er avhengig av økonomiske tilskudd for å kunne gjennomføres.

1. Levendegjøring av Gjellestad på WWW

Gjennom et samarbeid med Høgskolen i Østfold (HiØ), Institutt for Energiteknikk (IFE) og Smart Innovation Norway (SIN) ønsker vi å få til å levendegjøre Gjellestadfunnet. Slik kan kunnskap om selve skipet, de øvrige funnene, oppdagelsen, metodene som er/blir brukt formidles på en spennende måte, uten at det gjøres inngrep på funnstedet. Brukerne vil på skjermen bevege seg rundt i det forhistoriske landskapet, og gjøre egne valg på hva de ønsker å utforske nærmere.

Den beste plattformen for dette er internett og World Wide Web (WWW) som er tilgjengelig for alle, overalt og på et bredt utvalg av enheter. Historien om Gjellestad vil bli produsert ved å kombinere etablert webteknologi med 360° video, 3D og virtuell virkelighet (VR). Det jobbes med å få til en avtale med et mediehus om publiseringen av den ferdige produksjonen for å nå så mange som mulig, både i Norge og utenlands. Produksjonen må være tilgjengelig på både norsk og engelsk.

Fortellingen om Gjellestadfunnet gjøres dynamisk, og vil bli oppdatert ettersom arkeologene gjør nye funn, avdekker nye detaljer og gjør nye tolkninger. Funnet blir med dette en levende arena for utforskning av historien, noe som muliggjøres av en godt utviklet digitaliserings- og formidlingsplattform. I denne delen av prosjektet vil spørsmål angående videreutvikling og drift av plattformen utredes og avklares.

Arbeidet med digitalisering av kunnskapen om Gjellestadfunnet omfatter utvikling av en plattform som kan støtte formidling også av annen kulturarv i fylket. Løsningen som utarbeides for Gjellestad kan i neste omgang brukes til andre prioriterte kulturminner.

Å få levendegjort Gjellestadfunnet på WWW, på den måten som her er skissert, vil koste ca. **kr. 930 000,-**, basert på kalkyler utført av HiØ. Dette dekker arbeidet med de digitale/tekniske løsningene. I tillegg kan Østfold fylkeskommune bidra vesentlig med produksjon av tekst og film, og tilrettelegge annen dokumentasjon. Prosjektet fører fram til tydelige kunnskapsbidrag som er parallelt anvendelig i HiØs egen forskning.

2. Levendegjøring av Gjellestad på stedet og i Solbergårnet

Solbergårnet er ment å være et utgangspunkt for formidling av arkeologiske funn i Østfold. Det er derfor ønskelig å sette opp en skjerm der hvor publikum kan utforske Gjellestad. Det bør være samme interaktive løsning her som det folk får på sine egne datamaskiner (jf. prosjekt 1 over).

Vi vil også undersøke muligheten for å sette opp en skjerm på Gjellestad, med tilsvarende tilbud som skjermen i Solbergårnet. Dette vil kreve en form for vern mot vær, vind og tyveri, og det vil være nødvendig å se nærmere på hvordan dette kan gjennomføres på en god måte.

Vi ønsker også at Gjellestadskipet gjøres tilgjengelig på stedet ved at besøkende laster inn en AR (augmented reality) app på sine egne mobiltelefoner. Det blir mulig å være på stedet, starte appen, holde opp mobilen og oppleve skipet med mer, med et levende bilde av stedet i dag som bakgrunn.

Arbeidet knyttet til levendegjøring på Gjeltestad og i Solbergårnet vil for en stor del hvile på arbeidet som legges ned i formidling på WWW. Videreutvikling av disse tilbudene vil være gode utfordringer for bachelorstudenter innenfor digitale medier og design på HiØ, eventuelt også for masterstudenter.

For skjermene på Solbergårnet og på Gjeltestad er det nødvendig med et mulighetsstudium før tiltaket kan gjennomføres. Kostnadene til et mulighetsstudie og gjennomføringen totalt vil kreve ca. kr. 500 000,-.

3. Samarbeidsprosjekt: «Bygging av felles kulturarv i seriøse spill».

Prosjektet er tenkt som et samarbeid mellom HiØ, IFE, Østfoldmuseene og Østfold fylkeskommune. Det overordnede målet er å utvikle robuste verktøy, metoder og retningslinjer som setter historikere, arkeologer, spilldesignere og publikum i stand til å samarbeide om å designe, utvikle, bruke og forbedre digitale opplevelser av kulturarven. Levendegjøringen av Gjeltestadfunnet er et av flere eksempler (et annet er digital formidling av Fredriksten festning). Prosjektet tar mål av seg til å søke Horizon Europe midler i 2020. For HiØ er prosjektet strategisk viktig for å få akkreditert en PhD utdanning med tema «Det digitale samfunnet» i 2021 / 2022.

Dette prosjektet krever ikke ekstra tilskudd dersom prosjekt 1 og 2 ovenfor (som også kan regnes som delprosjekter innenfor prosjekt 3) gjennomføres. Det er mulig at det kan være ønskelig å delta på reiser for å treffe eventuelle samarbeidspartnere i Europa i forbindelse med forprosjektet. Det er nødvendig å bidra med fagkunnskap, samt utprøvinger og vurderinger underveis, innenfor de stillingene fylkeskommunen allerede har.

4. Ressursbank for elever og lærere

Fylkeskommunen kan samle inn bilder, illustrasjoner, film, intervjuer og faktatekster for bruk av elever og lærere fra barneskolen og opp til videregående skole. Tanken er at Gjeltestadfunnet skal kunne brukes aktivt i undervisningen, gjennom ulike pedagogiske digitale løsninger som StoryLine, Puppet Pals, Greenscreen, AR og VR. Gjeltestad kan da bli et case som skal brukes i en dybdelæringsmodell, med overføringsverdi til andre fagområder. Ressursbanken skal også kunne brukes i tradisjonell «analog» undervisning.

Fylkesrådmannen har vært i innledende dialog med Avdeling for lærerutdanning ved HiØ; forskningsgruppen «Kreativitet, kunst og innovasjon i utdanning, praksis og forskning». Vi har også vært i samtale med Østfoldmuseene. Begge institusjonene er interessert i å samarbeide for å gjøre dette materialet relevant og tilgjengelig både for bruk i ordinær undervisning og for opplegg til Den kulturelle skolesekken dersom dette blir aktuelt.

Tiltaket har en anslått kostnadsramme på kr. 600 000,- for å dekke et 6 måneders engasjement for en arkeolog som kunne samlet inn og tilrettelagt datagrunnlaget for ressursbanken, i tillegg til å dekke utgifter til nødvendige innkjøp av materiell/tjenester.

5. Kartlegging av et større område rundt skipsgraven.

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) har skissert et prosjekt for å kartlegge et større område rundt funnene på Gjellestad. Kartleggingen vil skje ved bruk av georadar og uten fysiske inngrep utover nødvendige dateringsprøver. Hensikten er å finne ut hvilken sammenheng skipsgraven har inngått i. Helt spesifikt ønsker en å undersøke om det finnes en kaupang og/eller et havneområde i nærheten, samt større gårdsbosetninger fra periodene før og/eller samtidig med skipsgraven.

Kartleggingen er estimert til kr. 3 000 000,- totalt. NIKU har vært tydelige på at de er avhengige av ekstern finansiering, og at de ønsker å få til et stort samarbeidsprosjekt mellom flere institusjoner. Prosjektet ville kunne bidratt til at vi får større kunnskap om området rundt Gjellestadskipet, og kan dermed få tilgang til mer og bedre informasjon som kan brukes i vår egen formidling av funnet og dets betydning. Et fylkeskommunalt tilskudd på inntil kr 900.000 er forventet å utløse ytterligere tilskudd for å kunne finansiere dette prosjektet.

Fylkesrådmannens vurdering

Om Riksantikvaren ikke tillater utgravning, eller om lite er bevart, blir det vanskelig å etablere noe tradisjonelt museum på stedet. Dette er imidlertid ikke nødvendig for å kunne formidle mye kunnskap om funnet på spennende måter.

Digital formidling av funnet på Gjellestad (og av andre kulturminner) kan nå svært mange mennesker, uten at det innebærer fare for overforbruk, eller for at kulturminnet blir nedslitt.

Alle prosjektene omtalt i saken kan være positive bidrag i formidlingen av Østfolds forhistorie. Prosjektene har ulike målgrupper. I sum kunne prosjektene bidratt til å få ut informasjon og kunnskap både til Østfolds innbyggere (ikke minst skoleelevene), til besøkende og til et bredt internasjonalt publikum.

Prosjekt nr. 1 (levendegjøring av Gjellestad på WWW) kunne på sikt blitt utvidet, slik at også andre av Østfolds prioriterte kulturminner kan formidles fra samme plattform. Det samme gjelder prosjekt nr. 2 (levendegjøring av Gjellestad på stedet og i Solbergtårnet). Prosjekt nr. 1 er avhengig av fullfinansiering for å kunne gjennomføres.

Sammen med prosjekt nr. 1 og 2, innebærer prosjekt nr. 3 og 4 samarbeid med flere av de store og viktige institusjonene og bedriftene i Østfold: Høgskolen i Østfold, Østfoldmuseene, Institutt for energiteknikk og Smart Innovation Norway. Dette er et godt utgangspunkt for at Gjellestadfunnet kan få verdi også for forskningsarbeid, formidling og næringsutvikling i regionen. Gjennom deltakelse i et større EU-prosjekt (prosjekt nr. 3) kan dette tilføres ressurser som muliggjør gevinst både for forskningsmiljøer og næringer i Østfold, samtidig som kulturminneformidlingen nyter godt av det. Innsikter og resultater fra et slikt prosjekt kunne brukes videre til formidling av andre kulturminner, og næringsutvikling knyttet til dette.

Prosjekt nr. 4 (ressursbank for elever og lærere) ville kunne bidratt inn i skolene når skolens nye læreplaner skal tas i bruk fra høsten 2020. Læreplanene skal ha større fokus på dybdelæring på tverrfaglige temaer, og innebærer en dreining vekk fra lærerens undervisning og over i retning av elevenes egen læring. En ressursbank for Gjellestad kunne medført at elever og lærere har tilgang til kvalitetssikrete fakta/fagkunnskap. Gjennom å arbeide i dybden med data fra dette funnet, kan flere fagområder involveres, og elever kan oppnå en helhetlig forståelse av tverrfaglige problemstillinger. Samtidig kan ressursbanken være et godt utgangspunkt for lærere/formidlere til å sette sammen undervisningsopplegg om vikingtid og jernalder.

Prosjekt nr. 5 (kartlegging av et større område rundt skipsgraven) vil være vesentlig for å kunne fortelle en større og mer helhetlig historie om Gjellestad. Vi vet allerede mye, men mer kunnskap om den geografiske og historiske rammen rundt vil være sentralt for å kunne formidle en levende og engasjerende historie på sikt. Er dette et isolert funn, eller skal det sees som uttrykk for lignende maktkonsentrasjoner som f.eks. Borre i Vestfold?

Prosjektene henger nøye sammen, men det foreligger en rekkefølgeprioritering;

1. Prosjekt 1 - Levendegjøring av Gjellestad på WWW. De andre prosjektene er avhengig av gjennomføringen av denne.
2. Prosjekt 5 - Kartlegging av et større område rundt skipsgraven
3. Prosjekt 3 - Samarbeidsprosjekt: «Bygging av felles kulturarv i seriøse spill». Prosjektet krever ikke tilskudd dersom levendegjøring av Gjellestad på WWW gjennomføres.
4. Prosjekt 2 - Levendegjøring av Gjellestad på stedet og i Solbergårnet
5. Prosjekt 4 - Ressursbank for elever og lærere

Fylkesrådmannen mener at alle de fem prosjektene er gode prosjekter for Gjellestadfunnets framtid og svarer opp fylkestingets bestilling fra desember 2018. Prosjektene kan på ulike måter gjøre funnet relevant for befolkningen i Østfold, både i form av kunnskap om regionens fortid og som inngangsport til turisme og næringsutvikling. At Gjellestad kan utforskes både på nett og fysisk på stedet, vil kunne åpne for at vi når mange i ulike alders- og befolkningsgrupper i tillegg til besøkende fra inn- og utland.

Under fylkestingets behandling av budsjettet for 2019, i møtet den 5.12.2018 (sak PS 118/2018) fremgår det av protokollen; *«Det settes av midler til forundersøkelser av området der vikingskipet i Halden ble funnet. Målet må være at det etableres et museum på stedet, slik at man kan vise frem eventuelt oppgravde objekter, og forklarer det som ligger i bakken. Dette kan bli en destinasjon for hele vår region dersom det gjøres skikkelig».*

Videre ble det vedtatt at: *«Økte avsetninger til skole-investeringer og tiltakene «prosjekt Konventionsgården», Naturrestaurering», «Vikingsenter», Gjennomføring av regional klima- og energiplan for Østfold» og ett eventuelt restbeløpet ifm finansiering av MNU i 2019, vil bli vurdert ifm med disponering av overskudd fra Østfold Energi, tertialrapporter eller i forbindelse med et eventuelt årsoverskudd for 2018.»*

Fylkesrådmannen finner ikke å kunne anbefale gjennomføring av alle de omtalte prosjektene igangsettes nå med tilskudd fra Østfold fylkeskommune. Samtidig er det behov for at arbeidet igangsettes og fylkesrådmannen vil anbefale at prosjekt 1. Levendegjøring av Gjellestad på WWW støttes med et tilskudd på kr 930.00 som finansieres over regionalt utviklingsfond. I det øyeblikket saken sendes over til riksantikvaren for vedtak har vi ikke lenger noen formell rolle knyttet til dette funnet, med mindre vi selv har definert en rolle knyttet til Gjellestadskipet knyttet til formidling, forskning og/eller utvikling.

Dersom det er ønskelig å igangsette flere av prosjektene henvises til komiteens disposisjonsposter eller regionalt utviklingsfond. Når det gjelder disponering av fjorårets mindreforbruk eller utbytte fra Østfold energi vises til nærmere omtale i tertialrapporten.